

شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

مدرسه علمیه باقرالعلوم (علیه السلام) شهرستان قدس

عنوان:

آفات زبان از منظر امام سجاد (علیه السلام)

استاد راهنما:

سرکار خانم معصومه یوسفی

مؤلفان:

سمیرا سلگی - سمیه اکبری - سمیه رحمانی - زهرا روحی - زهرا روحانی

پاییز ۱۳۹۷

بسم الله الرحمن الرحيم

چکیده

زبان یکی از نعمت‌های بزرگ خداوند است که آن را به انسان بخشیده است تا از طریق آن بتواند با دیگران ارتباط برقرار کند. اما به همان اندازه می‌تواند پیامدهای سوئی به دنبال داشته باشد، زیرا زبان آفت‌هایی دارد که اگر کنترل نشود موجب برهم زدن آرامش و امنیت متکلم و مخاطب می‌شود. این پژوهش به بررسی آفت‌های زبانی از دیدگاه امام سجاد (علیه‌السلام) می‌پردازد تا از این باب انواع آن از جمله: دروغ، غیبت، مزاح و بدگویی، سخن‌چینی، فحش، تهمت و... تبیین گردد. به طور کلی می‌توان گفت هدف از این پژوهش پرداختن به آن دسته از آفت‌هایی است که در روح و جان انسان تأثیر منفی می‌گذارد و دنیا و آخرت وی را تباه می‌کند. این پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای و از منظر صحیفه سجادیه به این موضوع پرداخته است.

کلید واژه : فحاش، شرح، نفاق، تعرض، تجاوز

زبان یکی از نعمت‌های بزرگی است که خداوند به انسان بخشیده است یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد زبان، قدرت تکلم و گفت‌وگو است، که از عجایب و شگفتی‌های پیچیده خلقت انسان به شمار می‌آید. از این طریق است که انسان می‌تواند با دیگران ارتباط برقرار کند آنچه را که در تخیل و حافظه‌اش می‌گذرد به دیگران انتقال دهند.

زبان، دارای آثار و فواید بی‌شماری می‌باشد و در برابر دیگران اعضای بدن، وظیفه سنگین‌تری نیز دارد، گرچه از نظر جرم کوچک است، اما همانگونه که اطاعت و فرمانبرداری آن امری عظیم است. در مقابل عصیان و معصیت آن نیز قابل توجه می‌باشد. چون کفر و ایمان، هر کدام به وسیله زبان آشکار می‌شوند و کفر نهایت گناه و ایمان بالاترین طاعت به شمار می‌رود. این عضو گرانمایه که منطقه حکومتش دامنه‌دار و وسعت جولان پهناور و دخالت آن در منطقه هر یک از اعضا آشکار است، با آسیب‌های جدی مواجه است. لذا برای صیانت از آن، راهی جز تمسک به خداوند و سیره اهل بیت (ع) وجود ندارد.

نوشتار حاضر درصدد است بخشی از مدیریت زبان و آفات آن را از دیدگاه آیات و روایات و از منظر امام سجاد (ع) مورد بحث و بررسی قرار دهند.

این بحث، از آن جهت اهمیت دارد که باعث شناختن رذائل زبان می‌شود. و شناخت رذائل به مرتفع و کردن آن‌ها غافل بماند و در جهت رفع آن بر نیاید و دنیا و آخرت او را به تباهی کشاند شناخت آفات زبان و دوری کردن از آن‌ها و کنترل زبان، سبب تعامل انسان و پیشرفت معنوی او خواهد شد.

شناخت آفات زبان برای مصونیت از آن‌ها و حفظ جامعه از عوارض سوء گفته‌ها و نوشته‌ها، ضروری به شمار می‌آید و نه تنها یک بحث اخلاقی بلکه موضوع اجتماعی به شمار می‌رود در این زمینه تحقیقات چندانی صورت نگرفته است، اما می‌توان به اجمال چند منبع را معرفی کرد.

۱- کتاب گناهان کبیره جلد ۱ و ۲، تالیف سید عبدالحسین دستغیب؛ این کتاب در یک باب نگارش شده که به ۲۵ قسمت تقسیم شده است، در قسمت شانزدهم تا بیستم، در مورد آفات زبان بحث شده است. نقدی که می‌توان به این کتاب وارد کرد، این است که گناهان را پشت هم ذکر کرده است در صورتی که بهتر بود، آنها را از هم تفکیک می‌کرد، یعنی به طور مثال؛ گناهان زبان به صورت جداگانه ذکر می‌شد.

۲- کتاب سیری در رساله حقوق امام سجاد از سلسله گفتارهای آیت الله یثربی می‌باشد، این کتاب چند جلدی می‌باشد. در جلد یک این کتاب و در قسمت سوم، از صفحه ۷۹ تا ۱۱۰، حق زبان آفات آن، بیان شده است. به نظر می‌رسد این کتاب به صورت گسترده با آفات زبان، پرداخته است.

۳- کتاب معراج السعاده، نوشته ملا احمد نراقی می‌باشد. این کتاب در چهارباب تأیید شده است که در صفحات ۳۵۱، ۵۳۶ و ۶۲۴ به آفات زبان پرداخته شده است. نقدی که بر این کتاب وارد است، این است که مطالب آن بسیار پراکنده بود و بهتر بود که در یک فصل جمع‌آوری می‌شد.

امام سجاد علیه السلام زیاد شدن جمعیت ما (مؤمنین) بی نیازی ما از دیگران، آسان بودن عفو خداوند و روان ساختن ما در راه های احسان خداوند که ما را به رضوانش رهنمون می کند را از منت های خداوند می داند.^۱

همچنین امام رضا علیه السلام توفیق مباحث از حضرت مهدی در زمان (عج) در زبان غیبت را منب معرفی می فرمایند در دعاها و سخنان معصومین (ع) بعضی منت ها شمرده شده است ما می توانیم آن ها را پیدا کرده و همراه با بعضی نعمت هایی را که خودمان حس می کنیم برای ما است برای اصلاح خود شمارش کنیم. یعنی نعمت ها را به ترتیب بزرگی و اهمیت نعمت ۱، ۲، ۳ و ... که مخصوص شمارش هستند بشماریم.^۲

در رابطه با درمان این معضلات مطلبی از امام علی است که برای حقوقش زبان بیان می فرمایند: راه درمان این بیماری و علاج این مشکل این است که زبان را به گفتار نیک و زیبایی در سخن عادت دهید و یا دم فروبندی پس حل این مشکل سهل است یا باید زبان را به سخن عادت داد یعنی خوب و زیبا سخنگو و یا این که دم فروبست.»

سخن خوب گفتن باید به صورت عادت و سمت و طبیعت ثانویه یعنی همان طور که ما طبق عادت نفس میکشیم و نفس کشیدن که تامین نیاز طبیعی است به صورت یک عادت تکوینی در بشر درآمده است. در غیر آن صورت ادامه حیات ممکن است وقتی لب به سخن نیز باز می کنیم باید به صورت یک عادت ثانویه سخن خیر، نیک و خوب بگوییم و یا اینکه لب بسته و سخن نگوئیم. اساساً خداوند متعال این توانمندی و قدرت را به انسان عنایت کرده تا به وسیله زبان و قوه ناطقه قدرت عقل اندیشه خود را به نمایش بگذارد.^۳

^۱ صحیفه سجادیه، دعای ۱، ۲، ۱۰ و ۴۴

^۲ ابراهیم، خراسانی، شرح صحیفه ص ۲۶۰

^۳ سید محمد، یثربی، سیری در راسله حقوق امام سجاد (ع) ج ۱، ص ۳۰۱

فصل چهارم - فواید سکوت

الف - فایده اول

سکوت موجب پنهان ماندن عیب‌ها و اشکالات انسانی است از پیامبر اکرم روایت شده است که فرمودند: «خداوند رحمت کند بنده‌ای را که سخن خیلی بگوید و سودی ببرد، و اگر سخن خیلی برای گفتن ندارد سکوت کند تا سالم می‌ماند.»^۱

ب - فایده دوم

در معارف دین سکوت به عنوان یک عبارت تلقی شده است، از حضرت رسول اکرم نقل شده است: «آیا به شما بگویم که چه عبادتی ساده‌ترین عبادت‌هاست سکوت و خوش اخلاقی.»^۲

ج - فایده سوم

سکوت نه تنها عبادت است بلکه تجارت و ضامن سلامت است از امام صادق (ع) روایت شده است: «سکوت، کلید هر راحتی در دنیا و آخرت است سکوت.»^۳

^۱ محمد بن محمد، شیری، جامع‌الخبار ج ۱ ص ۱۸۵

^۲ محمدباقر، کمره‌ای، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۰۱

^۳ محمد باقر، مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۲۸۴

موجب آرامش اندیشه و فکر انسان است. از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمودند: «سکوت مایه آرامش فکر و عقل انسان است.»^۱ بسیاری از آنچه در فواید سکوت بیان شده است در نصایح لقمان نیز آمده است در حدیثی از امام صادق (ع) آمده است که لقمان خطاب به فرزند خویش می‌گوید: «پسرم اگر گمان می‌کنی سخن از جنس نقره است پس بدان که سکوت از جنس طلاست و یقیناً انسان تاجر و عاقل طلا را بر نقره ترجیح می‌دهد.»^۲ لذا امام سجاده علیه السلام در دعای مکارم الاخلاق فرموده‌اند خدایا به جای هرزه‌گویی، بدگویی، گواهی دروغ، غیبت انسان مومنی که غایب است، دشنام به مومنی که حاضر است و هر چه که مصداق سوء استفاده از زبان است، مرا موفق کن که گفتارم در سپاس تو و اغراق در ستایش تو و تمجید تو و شکرگزاری نعمت تو اعتراف به نیکی‌هایی که به من کردی و شمارش نعمت‌های تو باشد.^۳

^۱ محمدباقر، کمره‌ای، اصول کافی، ج ۱، ص ۴۴۱

^۲ همان، ج ۲، ص ۳۲۱

^۳ صحیفه سجاده

حق زبان بر بدن این است که آن را از منکرات دور نگه داشته شود، و بدن را به کلمات خوب عادت بدهد و وادارش کند که با ادب و خوب سخن گوید و از پرسش و گفتن سخنان بیهوده و چرخیدن آن در دهانش منع کند یا این که سکوت را رعایت کند. مگر در جایی که به سخن گفتن نیاز باشد و در آن نفعی برای دنیا آخرت باشد و هیچگاه نگذاریم سخنی که عقل بر مضر بودن و بد بودن آن دلالت می‌کند و معنی بیهوده که جز ضرر در آن حاصلی نیست از دهان خارج شود زیرا که زینت عاقل به عقلش در خوبی گفتار و در سخن گفتن است بنابراین با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان ذکر کرد که باید مسئولیت این عضو کوچک بد بود که نمی‌تواند از آن گناهان بزرگی سر بزند با توجه به اینکه نماد یکی از آفات زبان است پیشنهاد می‌شود که تحقیقاتی در این زمینه صورت گیرد.

فهرست منابع

- قرآن
- صحیفه سجاده
- ۱. حسین، محدث نوری، مستدرک الوسائل، قم، موسسه آل البيت (ع)، ۱۲۶۶
- ۲. محمدباقر، کمره‌ای، اصول کافی، تهران، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۷۲
- ۳. محمدباقر بن محمدتقی، علامه مجلسی، بحارالانوار تهران، انتشارات اسلامیة ۱۰۳۷
- ۴. نراقی، ملا محمد، معراج السعاده، ملا احمد نراقی، قم، ۱۳۸۸
- ۵. عبدالحسین، دستغیب، گناهان کبیره، ج ۱ و ۲، مشهد، بارش، ۱۳۸۸
- ۶. میرسید محمد، یشربی کاشانی، سیری در رساله حقوق امام سجاد (ع)، تهران، نشر سبب سبز، ۱۳۹۰
- ۷. آیت الله ناصر، مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، قم، مدرسه امام علی (ع) ۱۳۷۷
- ۸. علی اکبر، غفاری، محجه النیضاء، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۸
- ۹. حسین بن محمد، راغب اصفهانی، مفردات فی غریب القرآن، دمشق، دارالقلم، ۱۳۷۴
- ۱۰. عبای عزیزی، آثار و برکات صلوات در دنیا، برزخ و قیامت، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۸
- ۱۱. محمدحسین، طباطبایی، تفسیرالمیزان، تهران، مرکز نشر فرهنگی رها، ۱۳۶۳
- ۱۲. ابراهیم، خراسانی، سبزواری، شرح صحیفه سجاده، اصفهان، مرکز تحقیقات رایانه‌ای ۱۳۶۰
- ۱۳. محمد بن محمد، شعیری، جامع الاخبار، کرمانشاه، مدرسه شاهزاده، ۱۲۶۷ ق